

Luboš Beneš: *Pluralizace a možnosti moderní religiozity – podle Petera L. Bergera.* FHS UK, Praha 2008 [na titulní straně chybně uvedeno Děčín 2008], 38 s.

Autor předložené bakalářské práce tvrdí, že „jeho [P. L. Bergera] působení na poli sociologie náboženství jako by bylo, alespoň v [č]eských zemích, poněkud méně proslulé“ (s. 3), což není úplně pravda ani při uvedené konkretizaci: interpretací této části (většiny) Bergerova díla se extenzivně zabývali D. Lužný, Z. R. Nešpor, K. Skalický a dokonce už marxista A. Sekot před polovinou osmdesátých let (je přitom smutnou skutečností, že L. Beneš práce uvedených autorů nezná, s jedinou výjimkou Lužného a její *Sociologie náboženství*, která však není než prolegomenálním textem). Přesto má do značné míry pravdu. Kromě úzké skupiny sociologů náboženství není tato část Bergerova díla dostatečně známa a její přiblížení a kritická analýza by pro české akademické prostředí byly nanejvýš potřebné. V předložené bakalářské práci se to naneštěstí podařilo jenom částečně.

Čtyři hlavní kapitoly práce (2. – 5.) pojednávají o Bergerových názorech na původ a funkce náboženství, respektive na měnící se úlohy religiozity v moderní společnosti a na možnosti „záchrany religiozity“ pro moderní společnost. K poslednímu přitom autor dodává, že P. L. Berger jakoby vposledku nebyl sociologem náboženství, protože neustále překračuje sebou samým zdůrazňovaný vědecký přístup (s. 6), což je opět ne zcela případné tvrzení: Berger si je dobře vědom, kde překračuje meze sociologie náboženství, a přímo na to čtenáře upozorňuje, v některých dílech dokonce tím, že k sociologickému jádru knihy přidává „teologické dodatky“ (typicky v *Sacred Canopy*, jenž ovšem Beneš neměl v ruce). S touto výhradou můžeme konstatovat, že Benešem zprostředkovaná interpretace klíčových názorů amerického sociologa náboženství je případná. Ne snad objevná, ale dobře shrnující vše podstatné, co P. L. Berger v pěti použitých dílech napsal – jedná se o obecný úvod do sociologie a čtyři knihy na pomezí sociologie náboženství a „angažované (laické) teologie“, tři z nich přitom jsou citovány z anglických originálů, dvě z českých překladů. Nelze-li v tomto směru Benešově práci mnoho vytknout, musím konstatovat, že je to naneštěstí krajně nedostatečné vinou (1.) chybějící kritické analýzy; (2.) neexistence širšího rozhledu po celém díle P. L. Bergera v oblasti sociologie náboženství a (3.) neschopnosti zasadit je do kontextu moderní sociologie náboženství. Skutečnost, že si toho je (s výjimkou prvního bodu) autor bakalářské práce vědom a v podstatě na to upozorňuje v úvodu, je sice chvályhodná nikoli však omluvná.

(Ad 1.). Bergerovy názory jsou v předložené práci pouze popsány, aniž by byly kriticky zhodnoceny. Tím nemyslím (jistě subjektivní) tvrzení, zda jsou „správné“ čili nic, nýbrž posouzení jejich adekvátnosti v rámci sociologických eventuelně i dalších výkladů religiozity a jejích dimenzí či ohledání Bergerových východisek (v práci se kupř. dozvídáme jen velice málo o A. Schützovi, na s. 30, a vůbec nic o paradigmatu sociálního konstruktivismu) a toho, co je na jeho díle skutečně inovativního. V tomto kontextu by bylo třeba věnovat větší pozornost jeho obecným dílům, nejen *Pozvání* (mimočodem: doporučoval bych raději jeho novější vydání, jednak proto, že je mnohem lépe přeloženo, a zadruhé i z toho důvodu, že je k němu přivázána Bergerova „kritická reflexe po čtyřiceti letech“), ale také *Sociální konstrukci reality* a *Homeless Mind*. Co je však důležitější: vzhledem k Bergerovu stylu psaní je naprosto nezbytné „kontrolovat“ a analyzovat širší kontext – řada jeho odkazů je navýsost interpretativní, jednostranná a leckdy i zjednodušující, což by měl kritický čtenář být s to posoudit. Naproti tomu L. Beneš na řadě míst v podstatě otrocky přepisuje Bergerovu argumentaci, jako by to bylo – užiji-li jeho vlastního termínu – *Deus dixit!* Kam se ztratila kritická analytičnost a „hravost“ původního textu?!

Tento nedostatek se projevuje i nesprávným užíváním některých termínů (např. „pluralismus“ místo „pluralita“ na s. 12) nebo závislostí na anglických termínech (v celé práci je místo českého překladu „nadpřirozený“ pro Bergerův termín *supernatural* užíván výraz „supranaturální“; výraz „radikální kvalita“ v češtině nic neznamená – jde o „základní“ kvalitu/charakteristiku, s. 15; místo „sebe-překroku“ hovoříme o „sebe-přesahu“, s. 16; Schleiermacher také nenapsal *Ad[d]resses on Religion*, nýbrž *Über die Religion*, s. 19, atd.). (Ad 2.). L. Beneš přibližuje pouze některá a to ne vždy nejvýznamnější Bergerova díla v dané oblasti, čímž se – proti postulovanému záměru odhalit změny jeho názorů – zbavuje možnosti sledovat i jen jeho vlastní myšlenkový vývoj. Z raných děl postrádám především klíčovou knihu *Sacred Canopy*, jeden z paradigmatických spisů sekularizační teorie, a ze současných naopak sborník *Desecularization of the World a Questions of Faith*, v nichž Berger sekularistickou perspektivu jednoznačně odmítl, včetně jejích implikací souvisejících s růstem náboženské plurality, charakterizoval výjimky z pravidla desekularizace a v neposlední řadě z toho vyvodil další, zcela nové „teologické závěry“. Na základě sekundární literatury, především *Festschriftu* Bergerových kolegů – který je ovšem sám o sobě velice jednostranný –, si je L. Beneš části těchto posunů a přehodnocení vědom, v seriózní práci by je však přesto bylo nutné doložit a analyzovat (např. tezi o „krizi“ moderní společnosti na s. 12; důležitější než boj proti novoortodoxii, o němž se píše na s. 22, je už dávno kritika charismatických forem religiozity, atd.). Měla-li by být vybrána čtyři hlavní Bergerova díla v sociologii náboženství, byla by to *Sacred Canopy - Rumor of Angels - Far Glory - Desecularization of the World*, přičemž samo za sebe mluví, že L. Beneš ve své práci užil jen dvou z nich! Proto také ve výsledku žádný Bergerův intelektuální vývoj nepopisuje, zůstává zaklíněn v jednom paradigmatu, které bylo jen dílčím způsobem upravováno (např. posuny mezi *Rumor of Angels* a *Far Glory*, i zde nicméně chybí pohled na „odvrácenou stranu“, kniha *The Other Side of God*).

(Ad 3.). Nejslabší částí Benešovy práce je pokus o zařazení P. L. Bergera do obecného vývoje sociologie náboženství (i intelektuální religiozity o sobě), ačkoli se v jeho díle projevili nanejvýš výrazně. V práci jsou pouze naznačeny kontury jejích počátků (i to s řadou problematických tvrzení: např. zdaleka ne všichni postosvícenci hledali nějaké „přirozené“/nové náboženství; Marxe lze těžko počítat k téže „generaci“ – i kdyby jen v přeneseném slova smyslu – jako Durkheima a Webera, obojí s. 5; problematické se mi jeví také rozdělení základních perspektiv na „antropologickou“ a „systémovou“, resp. k nim přiřazení autoři, s. 6). O dalším vývoji sociologie náboženství až po Bergera se však nedozvídáme vůbec nic nebo nesmysly: H. R. Niebuhr nerozpracovával sekularizační tezi, B. R. Wilson nebyl představitelem racionální volby (a nebyl to americký sociolog), nechuť analyzovat „co se sekularizací vlastně míní a zda platí“ vede k neschopnosti analyzovat Bergerovo dílo a jeho proměny (vše s. 7). Podobně chybí např. rozpracování toho, jak byla původně Bergerova koncepce náboženského trhu (s. 14) odlišně rozvedena v teorii racionální volby či rozdílů ve vývoji evropského a amerického protestantismu (s. 20-21). Bez znalosti tohoto kontextu však dílo P. L. Bergera nemůže být analyzováno do dostatečné hloubky, čemuž L. Beneš „čelí“ tím, že jej – bohužel – neanalyzuje vůbec!

Vůči předložené bakalářské práci lze vznést i několik kritických poznámek formálního rázu. Pomíjím sice (nemnohé) pravopisné nedostatky a nezvládnutý formát poznámkového aparátu, za nešťastné však považuji jednak citace formou zkratk a zadruhé výkladový plurál, který v některých partiích působí vyloženě komicky. Pokud jde o citace prostřednictvím zkratk, užívají se pouze u skutečně klasických děl (a encyklopedií), navíc pro jejich originální/kritické edice, což není případ téměř ani jednoho uvedeného, a i pokud bychom to přijali pro Bergerovy vlastní spisy, pro můj a Lužného úvod či Weberovu *Sociologii náboženství* se nehodí, zvláště když ve druhém případě jde o zásadní úvodní text M. Havelky,

ne o Weberovo vlastní dílo! K tomu mohu pouze opakovat, že seznam použité literatury – primární i sekundární – je naprosto nedostatečný a to i na úrovni bakalářské práce.

Přestože považuji popis názorů P. L. Bergera na náboženství a jeho vývoj, jak jsou prezentovány ve čtyřech/pěti citovaných dílech, za adekvátní a umně provedený, mám za to, že tím autor předložené bakalářské práce provedl jen asi třetinu toho, co udělat měl. Naprosto chybí kritická analýza těchto názorů a jejich zasazení do kontextu Bergerova díla na tomto poli, pokud možno i do kontextu jeho studií z obecné sociologie a ze sociologie vědění, a zadruhé jeho kontextualizace v rámci vývoje sociologie náboženství, případně i některých teologických a vyznavačských proudů uvnitř liberálního protestantismu. Těmto výhradám odpovídá celkové hodnocení: bakalářskou práci **doporučuji k obhajobě** a hodnotím jako slabou **velmi dobrou** (cca 25 b.).

V Praze dne 9. října 2008

PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.